

Videonadzor in varnost v mestnih prostorih: kritična ocena dosedanjih izkušenj

Zdravko Mlinar, akademik
Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, Ljubljana
zdravko.mlinar@fdv.uni-lj.si

Povzetek

Problemi varnosti in razvoj informacijske tehnologije so privedli do eksplozivnega širjenja videonadzora v mestih. Ob sicer močni opori v stališčih prebivalcev in vidnih neposrednih učinkih postaja vse bolj sporna težnja k njegovi vsebinski, prostorski in časovni totalizaciji. Videonadzorne tehnologije večinoma ne nadomeščajo dosedanjih oblik fizičnega varovanja s pomočjo grajenega okolja in nadzornega osebja, še zlasti če gre za nasilje (nad ženskami). Videonadzor po eni strani krepi težnje k normalnemu, običajnemu in konformnemu življenju v mestu ter s tem slabi osnovo za inovativnost, z zagotavljanjem večje varnosti pa lahko skupno in javno življenje v mestu tudi bogati in razgiba.

Gljučne besede: videonadzor, IKT, učinki, kritika, družbenoprostorske spremembe, varnost, mesto, zasebnost, javni prostori, homogenizacija, konformizem, inovativnost, ženske, prostorska sociologija

Abstract

VIDEO SURVEILLANCE IN URBAN AREAS: A CRITICAL ASSESSMENT OF PAST EXPERIENCE

Security concerns and the development of information technology have led to explosive expansion of urban video surveillance. Apart from its strong support amongst the public and tangible direct effects the trend towards its substantive, spatial and temporal totalization is increasingly questionable. In the main video surveillance technology does not replace earlier forms of physical security using structures of the built environment and security personnel, particularly with regard to violence (to women). On the one hand video surveillance reinforces the bent towards the normal, usual, the conformable and thereby undermines innovativeness but at the same time it can enrich and dynamize common and public urban life by ensuring greater security.

Keywords: video surveillance, ICT, effects, criticism, sociospatial changes, security, town, privacy, public places, homogeneity, conformity, innovativeness, women, spacial sociology

1 UVOD¹

V preteklosti so prebivalci (po)skrbeli za varnost kot posamezniki in kot skupnost predvsem s svojim grajenim okoljem. Hiša je bila fizični okvir varnega doma, podobno kot je mestno obzidje – vzemimo Kopra, Izole in Pirana – simboliziralo zaščito meščanov pred tujo nevarnostjo. Kako pa (naj) se odzivamo na probleme varnosti ljudi in prostorskega (ne)reda naših mest v informacijski dobi? Ali grajeno okolje izgublja ali le spreminja svojo dosedanjo vlogo? Koliko in kako njegovo dosedanjo vlogo prevzema informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT)? In še zlasti, kaj nam kažejo izkušnje o zelenih in ne zelenih učinkih videonadzora s kamerami?

Nenehne inovacije na IKT in razširjanje njihove rabe nakazujejo vse več možnosti za nadzor in obvla-

dovanje dogajanja v vsakdanjem življenjskem okolju. Kot take naj bi dopolnjevale ali pa celo nadomeščale dosedanja prizadevanja načrtovalcev, da bi s prostorsko organizacijo grajenega okolja zagotovili varnost in kakovost življenja v mestnih naseljih. Toda nastopanje v imenu varnosti lahko prihaja tudi v nasprotje z nekaterimi temeljnimi pridobitvami mestne civilizacije, med katere sodijo večja individualnost ter osebna in družinska zasebnost, kot tudi bogastvo raznovrstnosti v javni sferi mesta. Pri tem se pojavlja več nejasnosti v zvezi z vprašanjem, kako na te pridobitve vplivajo nove nadzorne in še zlasti videonadzorne tehnologije. Njihov vpliv ni le enosmeren, temveč je

¹ Pri zbiranju obsežnega gradiva o tej temi, ki bo predmet še nadaljnjih konkretnjših obdelav, so sodelovali tudi mag. Dušan Koman, bibliotekar (SAZU), ter diplomska študenta FDV Aljoša Silič, univ. dipl. soc., in Matic Kavčič, univ. dipl. soc., za kar se jim zahvaljujem. Hvaležen sem tudi komandirjem policijskih postaj v Kopru, Izoli in Piranu, predstavnikom podjetij G7, Sintal in Janez, Davorju Kravanji, upravniku študentskega doma Korotan v Portorožu, Branku Mlinarju za informacije o videonadzoru v stanovanjskih stavbah in še mnogim drugim, ki so mi posredovali svoje izkušnje, ki jih bom vključeval še v prihodnje objave.

odvisen od vrste okoliščin, ki jih želim osvetliti v tem besedilu.

Glede na to, da se videonadzor prav v zadnjem desetletju eksplozivno in – kot je videti – nezadržno širi, se bom namerno bolj posvetil predvsem kritičnemu razkrivanju njegovih posledic v družbeno-prostorskem in fizičnem kontekstu mesta. Pri tem bom upošteval protislovne težnje, ko vsakdo poskuša uveljavljati prost dostop do (informacij o) drugih in hkrati povsem obvladovati dostop drugih do sebe bodisi na individualni bodisi na kolektivni ravni (dva zakona dostopnosti).

S krepitvijo svobode in moči posameznika (tehnoško, finančno, informacijsko) pa se (avtomatično) ne povečuje posameznikov občutek odgovornosti do ožjega in širšega okolja. Ne gre torej preprosto za nekakšen linearni trend napredovanja k vse bolj odgovornemu in discipliniranemu vedenju. Tako se odpirajo vprašanja, kako omejevati destruktivno delovanje, npr. vandalizem, kriminal, nasilje, da pri tem ne bi zmanjševali, marveč bi povečevali možnosti za ustvarjalnost in inovativnost.

V svoji obravnavi se bom opiral tako na bogatejšo mednarodno izkušnje, kot tudi na izkušnje iz Slovenije in še zlasti iz Slovenske Istre oziroma z obalnega območja, ki je tudi sicer predmet mojega obsežnejšega prostorskosociološkega raziskovanja. To raziskovanje zadeva spremembe v vsakdanjem življenjskem okolju z vidika informatizacije ter dolgoročnih procesov individualizacije in globalizacije. Pri tem me zanimajo spremembe, ki jih nova IKT prinaša v kontekstu bivalnega in delovnega okolja ter javne mestne sfere. Videonadzor je dejansko najmanj razširjen in preučen v stanovanjskih območjih in to bo seveda vplivalo tudi na vsebino moje obravnave.

S tem besedilom poizkušam prispevati: 1. k preseganju nejasnosti in dilem v usmerjanju nadaljnega širjenja (omejevanja) videonadzora, 2. k ozaveščanju o njegovi potencialni vlogi v urbanističnem planiranju in arhitekturnem oblikovanju v mestnih prostorih in 3. k pojasnjevanju razmerij med fizičnim (grajenim) in virtualnim prostorom nasploh. Ob tem ko se pretežno omejujem na lokalni kontekst, pa se že nakazuje tudi potreba po vključevanju videonadzora na daljavo npr. z digitalnimi spletnimi kamerami, vključenimi v svetovna omrežja, z upoštevanjem satelitskih komunikacij ipd., kar že močno prestopa okvire današnjih razprav o televiziji zaprtega kroga (CC-TV).

2 NEKATERE DOSEDANJE OBRAVNAVE

Več avtorjev je že prikazalo, kako je prišlo do širjenja videonadzora v mestih (nekaterih) evropskih držav in preučevalo njegove posledice. Najcelovitejši pregled so pripravili v okviru evropskega raziskovalnega projekta *Urban Eye* (Hempel, Töpfer, 2002). S širšega sociološkega vidika in v kontekstu postmoderne, globalne informacijske družbe so najbolj znana dela kanadskega sociologa Davida Lyona (2004), najbolj bogate izkušnje pa so si pridobili v Veliki Britaniji in jih tudi objavili v številnih delih (npr. Graham, Brooks in Heery, 1995, Norris in Armstrong, 1999, Haggerty in Ericson, 2000, Honess in Charman, 1992). S prostorskosociološkega vidika in še zlasti glede na varnost žensk v protorsko-časovnih okvirih vsakdanjega mestnega življenja izstopajo analize finske avtorice Hille Koskela (Koskela, 2000, 2004), ki so bile – podobno kot prispevki še več drugih avtorjev – objavljene v reviji *Surveillance & Society*. Pri nas je videonadzor obravnaval Štefan Gostič z Ministrstva za notranje zadeve RS, s pravnega vidika (varstvo osebnih podatkov) pa je videonadzor raziskovala Jana Savkovič (Savkovič, 2004). Tehnično gledano in glede na različne oblike zagotavljanja varnosti v delovni, bivalni in javni mestni sferi so si bogate izkušnje pri nas pridobili v podjetjih, ki se posvečajo varovanju oseb in premoženja (Sintal, G7, Janez idr.) in v zvezi s tem je pisal npr. Igor Rot (Rot, 2005). V tej obravnavi se opiram še na gradivo Inšpektorata za varovanje osebnih podatkov (Jože Bogataj). Za razliko od številnih avtorjev, ki se ukvarjajo s tehnologijo, je moje zanimanje zlasti usmerjeno na posledice njene uporabe; te pa so še zelo malo preučene.

3 KAKO IN ZAKAJ SE ŠIRI VIDEONADZOR

V devetdesetih letih se je število videonadzornih kamer nameščenih v javnih in drugih mestnih prostorih – kot so ugotovili v okviru evropskega raziskovalnega projekta *Mestno oko* (*Urban Eye*) – v svetovnem merilu zelo hitro povečalo; od Londona do Teherana, Berlina do Pekinga so začeli videoopremo uporabljati v spopadanju s kriminalom in vandalizmom. Vse skozi pa gre za razhajanja med zagovorniki, ki jim nadzor predstavlja nujno in učinkovito ukrepanje za večjo varnost, ter nasprotniki, oponenti, ki v tem vidi-jo poseganje v zasebnost.

V ospredju tega dogajanja je Velika Britanija z vrsto znanih primerov učinkovite uporabe videonadzo-

ra po posameznih mestih. V mestu King's Lynn so namestili šestdeset na daljavo usmerjenih videokamer, da bi snemale dogajanje na znanih 'problemskih točkah' v neposredni povezavi s sedeži policije. Zmanjšanje pouličnega kriminala, ki je sledilo, je presešlo vsa pričakovanja; na nadzorovanih in bližnjih območjih je upadel na eno sedemdesetino prejšnjega. Prihranki v stroških policijskega patruliranja, kot o tem piše David Brin, so poplačali izdatke za opremo v nekaj mesecih. V škotskem mestu Airdrie so ugotovili, da se je zaradi videonadzora zmanjšal kriminal za 75 %. Toda izkušnje iz Glasgowa so drugačne: kamere v središču mesta niso imele vidnejšega učinka; v celoti gledano je bilo nekaj pozitivnih nekaj negativnih in dosti 'mešanih' posledic.

Največjo odmevnost in vpliv na ozaveščanje javnosti o pomenu videonadzora (tudi v evropskem merilu) pa je imel primer, ko sta leta 1993 dva enajstletna fanta v nakupovalnem središču Liverpola ugrabila dveletnega otroka Jamieja Bulgerja, ki se je nekoliko oddaljil od svoje matere, in ga kasneje na grozovit način umorila. Ugrabitev so posnele videokamere in posnetki na trakovih so omogočili, da so oba storilca prijeli in obsodili. Izzvano javno mnenje (za podoben primer je šlo pred kratkim v Italiji) pa je vplivalo na vlado, da je video nadzor posvojila kot sredstvo svoje politike reda in varnosti in ponudila veliko finančno pomoč lokalnim oblastem, šolam, bolnišnicam in drugim za uvajanje videonadzora. Pri tem pa poudarek prehaja od nadzorovanja kriminala k vzdrževanju javnega reda. Danes navajajo, da v Veliki Britaniji deluje že štiri milijone videokamer. Londončan mora računati s tem, da ga bodo v enem živahnem dnevu kar tristokrat ujele oziroma 'posnele' različne videokamere.

Na Koprskem in na celotnem obalnem območju se nakazujejo številni izzivi, ki povečujejo pozornost in ozaveščenost o potrebi in o možnostih uvajanja (video)nadzora. Npr. starši dostikrat ne upajo pustiti otroka samega iz stanovanja; zaradi varnosti otrok je koprška občina postavila visoko ograjo okrog otroškega igrišča, na več mestih so šolarji naleteli na igle narkomanov, na Verdijeve in Cankarjeve ulici v Kop-

ru je nasilnež napadel dve dekleti ter eno posilil; grafi ti so se pojavili na stolnici in drugod, na številnih mestih se je pojavljal vandalizem (na trgih, v Badaševici, na pokopališču, v Žusterni, na parkiriščih, na cestah – uničevali 'potopne valje'); nadalje v Piranu, kjer so poškodovali spomenik Tartiniju, v Portorožu pred starim hotelom Palace idr.² Navedli bi lahko še veliko različnih primerov kriminala in asocialnega vedenja v delovnih, bivalnih in javnih prostorih. V širšem kontekstu pa tudi primere, ki zadevajo urbanizem in arhitekturo ter grajeno okolje, npr. nedovoljene gradnje in druge posege v prostor.

Večje zanimanje ta tehnične oblike reševanja problemov varnosti izraža tudi spremembe v odnosih med ljudmi v (mestnih) naseljih. Po izkušnjah predstavnika podjetja za zasebno varovanje G7 upada pripravljenost ljudi iz bližnje okolice, da bi pomagali prizadetim v kritičnih situacijah. To nakazujejo tudi nekateri komentarji v zvezi z lanskoletnim posilstvom v Kopru. Po drugi strani pa usmeritev k novim tehnološkim rešitvam – kot je videonadzor – lahko še oslabi njihov občutek odgovornosti do dogajanja v okolici. Vodstva policije v primorskih mestih in drugod pa se ravno zavzemajo za tesnejšo povezanost policistov in občanov v »boju proti kriminalu« (Primorske novice, 6. 4. 2006).

Odzivnost podjetij za zasebno varovanje temelji na trženju in se torej prvenstveno usmerja tja, kjer so naročniki z denarjem. Bogomir Šuštar, Sintel Istra, ugotavlja, da naročil za namestitev videonadzora v javnih prostorih doslej niso dobili. Po nekaterih ocenah se okrog 90 % dejavnosti zasebnega varovanja v Sloveniji nanaša na podjetja in ustanove in le preostanek predstavlja (video)nadzor na stanovanjskih območjih in v javnih mestnih prostorih. Pri tem v podjetjih dostikrat ne gre več toliko za vprašanja varnosti, temveč prevladuje interes lastnika oziroma menedžmenta, da nadzoruje vedenje zaposlenih na delovnem mestu, čeprav to ni več povsem v skladu z zakonom o varstvu osebnih podatkov, ki teži k omejevanju rabe videonadzora. Koprška občina se ni – kot ugotavlja Ivan Lozej – bolj zaradi finančnih omejitev kot zaradi kakšnih načelnih pomislekov odločila za

² Gre za zelo pester pojavne oblike vandalizma tako pri nas kot drugod po svetu. V spletnem pozivu slovenske policije, da bi zaustavili vandalizem in skrbeli za javni red in mir' ga predstavljajo takole: »Uničevanje spomenikov, klopi, igrati na otroških igriščih, dreves in parkov, telefonskih govornic, skrunitev grobov, razbijanje veliko okrasnih plošč na zidovih, šip in uličnih svetilk, pisanje po zidovih, prevračanje smetnjakov, uničevanje prometnih in drugih znakov, parkiranih avtomobilov, nogometni huliganizem, metanje kamnov na mimovozeča vozila, v okna vlakov, nastavljanje skal na železniške proge ipd. so postali nekako del našega vsakdana, vendar nikakor ne del, s katerim bi se lahko kar tako sprjaznili, saj vandalizem poleg neposrednih posledic v okolju zapušča tudi motnje v družbenih odnosih ter lahko vodi v brezbržnost, strah in razkroj. Vandalizem sam po sebi kliče vandalizem. V mnogih deželah je postal veliko zlo mestnega pa tudi vaškega življenja.« (<http://www.policija.si/si/preventiva/jrm/vandalizem.html>)

videonadzor. Prav hitro zniževanje stroškov za uvedbo in delovanje videonadzornih sistemov je odločilno pripomoglo k njegovemu širjenju po svetu in pri nas. Drugi dejavnik pa je razvoj tehnologije.

4 IZPOPOLNJEVANJE (VIDEO)NAZDORNIH TEHNOLOGIJ IN POSLEDICE

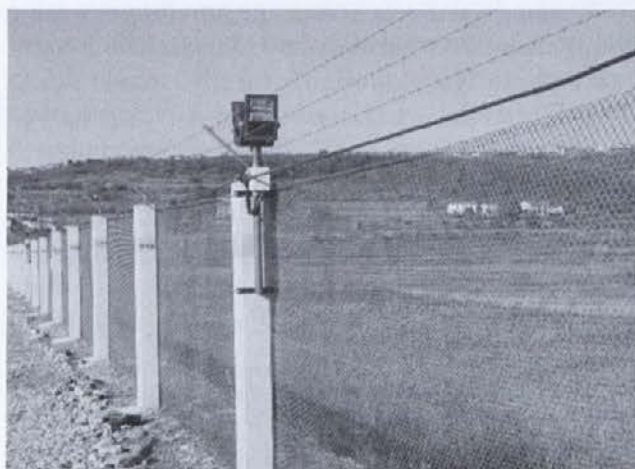
Čeprav se v tem besedilu osredotočam na družbenoprostorske posledice uporabe (video)nadzornih tehnologij, moram na kratko prikazati tudi nekatere najbolj značilne izpopolnitve tehnologije. Splošna ocena, ki jo najpogosteje zasledimo v literaturi, je: videokamere postajajo manjše, hitrejše in cenejše ter nudijo bolj kakovostno sliko. Že iz tega sledijo posledice, ki se kažejo v dramatičnem širjenju videonadzora v zadnjih desetih in še zlasti zadnjih petih letih. Bistvena pomena je prehod od analognega snemanja na trak k digitalizaciji, kar hkrati omogoča avtomatizacijo in povečuje zmožnosti shranjevanja in hitrega iskanja posnetkov. Velike količine digitalnih informacij se hrani na trdih diskih ali na optičnih shranjevalnih sistemih. Vse večja je tudi ločljivost posnetkov in s tem večja možnost prepoznavanja oseb in predmetov (npr. s starimi kamerami dostikrat ni bilo mogoče prepoznati registrskih tablic na avtomobilih, zato je bilo dosti pobegov na bencinskih črpalkah). Zumiranje (zoom) omogoča veliko približanje opazovanega z večje oddaljenosti; uporabljajo pa tudi vrtljive kamere, ki jih lahko usmerjajo na daljavo. Širokopasovna dostopnost npr. prek omrežja optičnih kablov, kakršno ravno sedaj v Kopru vzpostavlja podjetje Gratel, omogoča hiter pretok velike količine infor-

macij, tako da v prihodnje videonadzor ne bo več toliko omejen le na posamezne točke (kamere), kar so označevali kot »televizijo zaprtega kroga« (CC-TV). Zlasti v mestih se vse bolj uporablja brezžični prenos slike, čeprav za sedaj še z manjšo zanesljivostjo. S 'spletnimi kamerami' (IP), prek računalnika in interneta je mogoče nadzorovati dogajanje na izbranih lokacijah po vsem svetu.³ Sicer pa danes v razširjenih videonadzornih omrežjih lahko poiščejo in sledijo posamezniku podnevi in ponoči v množici ali avtomobilu, ki vozi po mestu. Ob meji v dolini Dragonje policisti uporabljajo tudi že termovizijo, ko ponoči ob meji odkrivajo prebežnike.

V stanovanjskih stavbah dosedanje audiodomofone vse bolj nadomeščajo videodomofoni. S tem ko obiskovalec lahko ob vhodu npr. v študentski dom neposredno vzpostavi stik s stanovalcem, ki ga želi obiskati, se nadzor individualizira in niso več potrebni dežurni vratarji oziroma receptorji in poseben prostor zanje.

Številne novosti prinaša t. i. biometrika, ki vsaj deloma vključuje tudi videonadzor, kot je npr. prepoznavanje obrazov (sicer pa vključuje tudi prepoznavanje prstnih odtisov, vzorce roženice idr.). Nasploh pa je treba upoštevati, da gre za zelo veliko razliko med (video)nadzorno tehnologijo, ki je dostopna širšemu krogu ljudi, in visoko profesionalno, vrhunsko tehnologijo, ki si jo lahko privoščijo le banke, državne organizacije ipd.

³ Istrski pesnik Bert Pribac je npr. po vrnitvi iz Avstralije lahko še naprej spremljal, kako je z njegovo hišo v Canberri.

Slika 1: Fizično zagotavljanje varnosti – ograja in reflektorji

Slika 2: Videonadzorni pregled na območju Luke Koper

Tako tehnično kot sociološko gre za pomembno – lahko bi rekli paradigmatično – spremembo s tem, ko se povečuje pretočnost vse večjih količin informacij prek optičnih omrežij in brezžičnih povezav. Omrežna organizacija omogoča spremljanje (mobilnosti) oseb in predmetov v lokalnem in globalnem merilu. Spreminja pa se tudi vzorec prostorske organizacije samih varnostno-nadzornih služb. Doslej je bilo značilno, da je bil videonadzor zamejen na določeno lokacijo v televiziji zaprtega kroga in so le avdio zasnovani alarmni (npr. protipožarni ali protivlomni) sistemi vključevali navezavo na varnostnonadzorne centre ter intervencijsko službo. Tehnične in stroškovne omejitve so večinoma zamejevale videonadzor – prostorsko – na lokacijo uporabnika in – časovno – na naknadno ugotavljanje dogodkov in prepoznavanje subjektov za nazaj.

5 OD GRAJENEGA OKOLJA K IKT IN NAZAJ

Nove IKT, kot je npr. televizija zaprtega kroga, ne bi smeli obravnavati same zase, temveč skupaj oz. v razmerju do že do sedaj znanih možnosti zagotavljanja reda in varnosti v mestnih naseljih. Že klasična spoznanja npr. o »urbanljivem prostoru« (*defensible space*), ki jih je predstavil Oskar Newman (1972) in so bila z veliko pozornostjo sprejeta v urbanističnem načrtovanju (gl. tudi Coleman, 1990), so vsaj v posamičnih primerih vplivala na izboljšanje razmer v javnih in zasebnih območjih mest. Videonadzorne tehnologije večinoma ne razveljavljajo dosedanje prakse, temveč jo nadgrajujejo in dodajajo še nove možnosti. Ob tem se pojavljajo celo pozivi, da bi oživili »naravni« nadzor prebivalcev drug nad drugim (Oc, 1991). Gre za prizadevanja, da bi poleg IKT upoštevali tudi metode nadzora brez tehnologije, npr. neposredno opazovanje, ali s preprostejšo tehnologijo.⁴

V stanovanjskem načrtovanju so si prizadevali, da bi – po sicer nekoliko tradicionalni predstavi – mati iz kuhinje lahko skozi okno opazovala otroka pri igri na prostem. Podobno bi lahko imeli stanovalci iz svojih stanovanj pregled nad okolico in dostopi do stanovanjske stavbe. Newman (1972) je dokazal, da je pre-

glednost bistvena sestavina bivalnega okolja. Hudedelci radi delujejo neopazovani v prikritih in odmaknjenih prostorih, stanovalci pa se počutijo varnejši in imajo občutek, da bolj obvladujejo svoje domače okolje, če imajo zagotovljen nemoten vizualni nadzor nad dogajanjem v okolici svojega bivališča. Nasploh je bilo ugotovljeno, da se kriminal pojavlja največkrat v stanovanjskih blokih, kjer 1.) so možnosti »naravnega« nadzora omejene, 2.) je velika anonimnost, npr. veliko stanovanj na en vhod v stavbo, in 3.) je več možnih poti za pobeg. Tako je bila vzpostavljena jasna povezava med načrtovanjem prostorske organizacije grajenega okolja in kriminalom oz. vandalizmom. Različne urbanistične rešitve so imele za posledico tudi različne stroške za policijo, sodišča, zapore, različne zavarovalnine, kot tudi socialne posledice zaradi žrtev kriminala.

Tudi novejša obravnave videonadzornih tehnologij opozarjajo na nekatere prednosti nekdanjih načinov zagotavljanja varnosti prebivalcev ali pa vsaj terjajo hkratno upoštevanje enih in drugih. Kot bomo še videli, videokamere (televizija zaprtega kroga) ne morejo povsem nadomestiti neposredne fizične navzočnosti in pomoči drugih,⁵ še zlasti ko gre za ženske, ki se čutijo ogrožene, ko se v nočnem času gibljejo v javnih mestnih prostorih (gl. tudi Trench et al., 1992). Izkušnje pri nas, npr. v Kopru, ko je šlo za garaže v Prisojah (z dolgoletno problematiko nereda in različnih prestopnikov, ki so ogrožali javno varnost), in po svetu nesporno kažejo, da izboljšana razsvetljava skupnih površin povečuje varnost in namembno rabo prostorov. To je torej že klasični »protistrup« proti neredu in koncentraciji prestopnikov v neosvetljenih (pol)javnih prostorih.

V usmeritvah Sveta Evrope (gl. npr. Preprečevanje kriminalitete, 2003) je nakazano, da tehnično zavarovanje območij z videonadzornimi sistemi vzbuja številne pomisleke, hkrati pa te usmeritve opozarjajo na neizkoriščene možnosti, da se z načrtovanjem in oblikovanjem okolja ustvarja »branjene prostore« in bolj varna bivalna okolja: spodbujali naj bi občutek odgovornosti in pripadnosti okolju, vračanje ljudi v

⁴ Iz lastnih opažanj lahko opozorim na zelo preprosto rešitev vprašanja, kako številni potniki po končanem letu na letališču prevzemajo prtljago v prostoru, kjer je videti, da bi lahko kdorkoli vzel karkoli. Ker ni znano, ali je med čakajočimi na dostavo prisoten tudi lastnik, čakajoči nadzorujejo drug drugega oz. vsi nadzorujejo vse. Četudi gre za množico potnikov v letalskem prometu – še posebej v visoki turistični sezoni – se praviloma vse odvija gladko, brez posebnih intervencij. Seveda pa to ne izključuje dodatnih načinov nadzora.

⁵ Že Jane Jacobs (1961) je ugotovila, da prisotnost drugih ljudi pogosto odvrača od kriminala, in nakazala, da več srečevanja pomeni manjšo verjetnost kriminala na ulicah. Sicer pa je ilustrativna tudi ugotovitev, »če si pijan ponoči, ne misliš na kamere na ulici« (Honesty, Charman, 1992, 20). Videokamere torej ne bodo zmanjšale nereda in nasilja zaradi pijančevanja.

središča mest,⁶ oživljanje dejavnosti v sicer zapuščenih ulicah; prizadevali naj bi si za to, da ne bi prihajalo do koncentracije socialno izključenih ljudi in prestopnikov na enem mestu, hkrati pa naj bi omogočali vključevanje vseh skupin v dinamiko mestnega življenja. Glede mladoletniškega prestopništva pa opozarjajo, da »nasilje na televiziji zmanjšuje meje med dovoljenim in nedovoljenim«.⁷

Prav zadnja ugotovitev zadeva tudi splošno temo o razmerju med informacijsko sfero (virtualnim prostorom) in fizičnim okoljem, kar obravnavam na drugem mestu.⁸ Ostaja še veliko odprtih vprašanj o tem, kdaj uvajanje novih možnosti za nadzor in obvladovanje dogajanja v prostoru na podlagi inovacij v IKT pomeni odpravljanje, kdaj pa dopolnjevanje in nadgrajevanje prejšnjih načinov takšnega prizadevanja.

»Hiše sramote«. Ilustrativni primer izkušnje o tem, kako lahko elektronski (sicer ne nujno ravno video) nadzor povezujemo z urejanjem prostora oziroma urbanizmom, do česar pri nas še nismo prišli, predstavlja spletna stran z imenom »Hiše sramote«, ki jo je vzpostavilo mesto Toledo v ZDA. V tem mestu so spretno izkoristili novo tehnologijo v prizadevanjih, da bi odločno ukrepali proti lastnikom zapuščenih in zanemarjenih nepremičnin. Računali so na to, da bodo z dozo starega, znanega zdravila, tj. s spodbujenim javnim prezirom vplivali na najbolj razvpite in uporne lastnike, da bodo upoštevali pravila javnega in stanovanjskega reda. Na spletni strani so objavili imena in naslove lastnikov v okviru širšega programa za revitalizacijo mestnih sosesk. V osmih od dvanajstih primerov so dosegli zastavljeni cilj.

Medtem ko je praviloma v ospredju vprašanje, kako z vidika varstva zasebnosti (osebnih podatkov) čim bolj omejiti javni nadzor in izpostavljanje pridobljenih informacij širšemu krogu ljudi, je šlo v tem primeru prav za nasprotno. Izpostavili so jih sicer le besedno, lahko pa bi jih tudi slikovno; upravičeno pa toliko, kolikor so te nepremičnine posegale tudi v javno sfero življenja v mestu. Glede morebitne uporabnosti teh izkušenj pri nas in konkretno na območju Slovenske Istre pa bi jih kazalo še bolj temeljito preučiti. Veliko zapuščenih in razpadajočih hiš na is-

trskem podeželju, ki imajo svoje solastnike raztresene po vsem svetu, predstavlja velik izziv za to, da bi se oprli tudi na internet. Vprašljivo pa je, kakšen pa bi bil odziv v smislu sramote in preziranja oziroma moralnega pritiska na njih.

Če bi zanemarjene oziroma zapuščene hiše ali druge objekte predstavili na spletu tudi vizualno, bi (verjetno) dosegli še večji učinek. Razmišljanja o prostorskem (ne)redu pri nas še ne sežejo tako daleč. V praksi pa je že prišlo do tega, da so ravno z iskanjem prek interneta našli enega od solastnikov prazne hiše v koprskem zaledju; to je bil izseljenec v Avstraliji. S tem je bilo omogočeno, da je kupec lahko pridobil lastnino in oživil to nepremičnino sredi naselja. Veliko število nerešenih problemov zapuščenih nepremičnin na podeželju Slovenske Istre na vsakem koraku blokira razvojna prizadevanja in terja iskanja novih rešitev tudi v nakazani smeri.

6 KRITIČNE UGOTOVITVE O (NE)NAMERAVANIH IN (NE)ŽELENIH UČINKIH

Ob dinamičnem širjenju videonadzora so v ospredju predvsem pričakovanja o neposrednih učinkih v delovni, bivalni in javni mestni sferi, bolj ob strani pa ostajajo posredni in še zlasti nenameravani in neželeni oz. stranski učinki glede na osnovno (dostikrat predvsem z dobičkom motivirano) izhodišče. Ti postajajo v polni meri prepoznavni šele v širšem vsebinskem ter prostorskem in časovnem kontekstu. Zato – kot sem že nakazal – bom na tem mestu večjo pozornost posvetil prav tem zapostavljenim in kritičnim obravnavam širjenja videonadzora na podlagi IKT.

Današnja tehnologija videonadzora daje določeno oporo poenostavljenemu razumevanju celotne problematike, kot da gre za nekakšno elektronsko panacejo (zdravilo za vse bolezni) za kriminal in druge oblike ogrožanja varnosti in reda v mestih nasploh. Toda raziskovalci so opozorili, da vpleteni akterji pri promociji videonadzornih sistemov (varnostna podjetja, svetovalci, politiki, akterji za oživljanje mestnih območij) vplivajo na pretirano pripisovanje uspeha le tehnološkim rešitvam. Splošna usmeritev se bolj nagiba k olepševanju kot k skrbi in pozitivni preobrazbi v zvezi z mestnim kriminalom (Graham et al., 1995, 22).

⁶ Če se v urbanističnem načrtovanju predvidi stanovanjska območja v mestnih jedrih, se s tem ustvari bolj žive ulice in »naravni nadzor«. V novejšem času se nasploh uveljavlja ideja, da je mogoče okrepiti nadzor in varnost z »mešano strukturo« prebivalstva in »mešano rabo« prostora (Trench et al., 1992, 287, 292).

⁷ Ostaja pa še vrsta drugih vplivov (vzgoja, družina, šola), ki prestopajo okvire te obravnave.

⁸ Že dalj časa potekajo razprave in raziskave npr. o tem, ali širjenje komunikacij nadomešča fizično mobilnost ljudi in stvari. Vse bolj postaja jasno, da ne gre preprosto za alternativo, ampak za bolj zapleteno razmerje (več o tem v Mlinar, 2004).

Takšna zožena usmeritev hkrati pomeni nekakšno razdolžitev lastnega angažiranja ljudi. Pretirano zaupanje v tehnologijo dostikrat spremlja tudi podcenjevanje pomena medčloveških odnosov in vodi k zanemarjanju globljih vzrokov, zaradi katerih prihaja do neželenih pojavov v današnjih mestnih naseljih. Nadzorne in še zlasti videotehnologije ne odpravljajo vzrokov, temveč nas usmerjajo bolj na simptome, na zunanje znake družbenih problemov.

Gre za paradoks: tako kot po eni strani različna poročila in raziskave kažejo, da visok delež ljudi odobrava nadaljnje širjenje videonadzora, pa po drugi strani preseneča bogata vsebina kritičnih odzivov na dosedanje izkušnje, kot sledi:

1. Pridobitve in izgube. Z uvedbo ali razširjanjem videonadzora je sicer mogoče – bolj ali manj uspešno – doseči zastavljeni cilj, npr. večjo varnost ljudi in premoženja na nekem območju mesta, toda pri tem se zanemarija dejstvo, da to dostikrat pomeni tudi določeno izgubo z vidika neke druge vrednote, npr. individualne ali družinske zasebnosti. Izbrana nadzorna tehnologija je lahko sredstvo za uveljavljanje in za izničenje iste vrednote glede na to, kdo in kako jo uporablja. Videokamera, s katero vodstvo podjetja spremlja delo na daljavo na domu, lahko posega v zasebnost družine; videokamera lahko nadzira dostopnost do družinske hiše ali pa stanovalcu (podjetniku) omogoča spremljanje dogajanja v domači hiši na daljavo itd.⁹ Ista nadzorna tehnologija torej lahko dobiva povsem različne in nasprotno vloge.

2. Težnje k totalizaciji. Številne kritike dosedanje prakse videonadzora opozarjajo na nesprejemljivo težnjo k njegovemu vsebinskemu oz. predmetnemu razširjanju in torej k vse večji inkluzivnosti/totalizaciji. Glede na to se civilno družbena skupina *US Privacy International Group* (Marc Rotenberg) zavzema za uporabo politiki nadzora kriminala, ki prehaja v družbeno nadzorstvo (nasploh). Z razširjanjem nadzora lahko pride do sprevrženih učinkov: namesto da bi se ljudje počutili bolj varne, se lahko strah in nezaupanje med njimi še povečata; v mestu z vse bolj razširjenim videonadzorom konec koncev ne bi bilo prijetno živeti (Koskela, 2000, 247).

3. Prostorski vidiki. Najpogostejša kritična ocena prikazov o dosežkih videonadzora opozarja na to, da

sicer z uvedbo takega nadzora na določenem območju zares upade kriminaliteta (vandalizem, tatvine, grafiti, nasilje itd.), vendar pa pri tem ne preverjajo, če se ta ni »preselila« na druga območja. Z videonadzorom se praviloma najprej zaščitijo bogatejša območja z višjimi sloji prebivalstva, kar potem vpliva na poslabšanje razmer v bližnjih, revnejših predelih; včasih pa gre za prehod iz javnih mestnih prostorov oz. območij na stanovanjska območja.

Kot so pokazale policijske izkušnje v Kaliforniji, se pojavljajo omejitve zmogljivosti videonadzora (v smislu televizije zaprtega kroga), kadar naj bi spremljali določeno dogajanje na širšem območju, npr. razpršene trgovske in zabaviščne aktivnosti. V takih primerih, še zlasti če gre za veliko mobilnost ljudi, se je težko opirati na fiksne videonadzorne sisteme. Policisti se s težavo pravočasno odzovejo na kriminalna dejanja, ki jih vidijo na zaslonu (Nieto, 1997).

Pogosto se pojavljajo tudi problemi nekako v nasprotnem smislu, ko videokamere, nameščene v javnem prostoru mestnega naselja, zajemajo vidno polje, ki (po)sega v zasebne prostore, kar sproža negativne odzive prizadetih.

Poseben primer te problematike predstavljajo zaprta, ograjena, elitna naselja oz. soseske, t. i. *gated communities*, ki se prav sedaj začenejo pojavljati tudi v Sloveniji. V svetu imajo s tem že veliko izkušenj, s katerimi bi se morali bolj seznaniti organi državne in lokalnih oblasti, projektanti, nepremičninske agencije in seveda podjetja, ki se ukvarjajo z varovanjem ljudi in premoženja. Nekateri tudi te primere označujejo kot »varovana« naselja/soseske. Ob vse večji odprtosti Slovenije v Evropo in v svet se povečuje mobilnost ljudi in stvari, tudi nevarnih, kot so teroristi, orožje in droge, ter premoženjska neenakost, kot tudi razlike in nasprotja med etničnimi in verskimi skupinami. S tem pa se spreminja tudi prostorska organizacija mestnih naselij, kar predstavlja izhodišče tudi za načrtovanje varnosti ljudi v tako spremenjenih okoljih.¹⁰

S podjetniškega vidika se prav v nakazanih razmerah nakazujejo velike možnosti za širšo rabo najnovejših varnostnih oz. nadzornih tehnologij. Poleg doslej znanih in prevladujočih oblik varovanja posameznih objektov je – po mednarodnih izkušnjah sodeč – pred nami težnja k privatizaciji in varovanju

⁹ Primer iz prakse *Sintala*, ko to želi podjetnik s pomočjo dlančnika, medtem ko je na morju na jadraniu. Sicer pa mi je znan primer, ko je posameznik v svojem stanovanju prikrilo namestil spletno kamero, da je lahko spremljal ravnanje čistilke v času, ko je bil zdoma.

¹⁰ Še vedno ostaja odprta tema o deterritorializaciji in glocalizaciji (ne)varnosti v času, ko prehajamo od »prostora krajev« k »prostoru tokov«. To so zadevale tudi nekatere obravnave na letnem srečanju Slovenskega sociološkega društva (Izola, 2005) z naslovom *Varnost in tveganja v sodobni slovenski družbi*.

kar celih predelov mest, pa čeprav v Sloveniji le v manjšem merilu. Videonadzor se tako pojavlja skupaj s fizičnimi preprekami kot sredstvo za obvladovanje selektivne dostopnosti v določen predel mesta. Primer za to je Rezidenca park Lucija v Luciji pri Portorožu.¹¹

Pojavljajo pa se tudi manjši stanovanjski kompleksi (bloki), ki so zgrajeni in jih upravljajo po ameriških zgledih kot osamosvojene enote in jih označujejo kot kondominije.

Seveda pa lahko takšna privatizacija urbanizirane in širšega prostora ter segmentalno reševanje problemov varnosti še poveča neenakost in zaostri oz. poslabša razmere v preostalih območjih, ki si ne morejo privoščiti takšnega ekskluzivizma niti glede fizične strukture niti glede videonadzorne tehnologije. To pa se bo ali pa se ne bo reševalo glede na razmerja politične moči na lokalni in državni ravni.

4. Časovna razsežnost delovanja in učinkovanja videonadzora. Podobno kot z vsebinskega (predmetnega) in prostorskega se tudi s časovnega vidika pojavlja zahteva, da je treba čim bolj omejiti in skrčiti opazovanje, da ne bi (prekomerno) posegali v zasebnost in osebne pravice opazovanih. To velja tako za čas snemanja kot za čas hranjenja podatkov bodisi v analogni ali digitalni obliki. Še posebej sporno pa je časovno razširjanje nadzora na podlagi vnaprejšnjega sumničenja, da bi kdo lahko storil kaj neprimerne oz. kaznivo dejanje. Kritiki na to opozarjajo zlasti taktar, kadar gre za predsodke o tem, da se prav določene kategorije ali skupine ljudi, npr. glede na poreklo, nagibajo h kriminalu.

Pri ocenjevanju učinkov in uspešnosti uvajanja in delovanja videonadzornih sistemov je treba pri časovnem vidiku upoštevati naslednjo pomanjkljivost: večinoma je videonadzor bolj učinkovit le krajši čas,

ko gre še za novost in presenečenje, kot pa kasneje, ko pride že do določene navajenosti in se zmanjša pozornost do te novosti.

Županja in varnostni sosvet v občini Izola v praksi uveljavljajo sicer znano »teorijo razbitih oken«, po kateri se je treba takoj odzvati na vsak vandalizem in takoj vzpostaviti prejšnje stanje. V nasprotnem primeru povzročeni nered postane izziv in gojišče za še nadaljnje nered.¹²

V zvezi s tem nam IKT prinaša velike možnosti, s popolnejšimi in hitreje posredovanimi informacijami o povzročnem neredu lahko npr. skrajšamo čas odziva nanj in tako »v kali« preprečimo morebitno nadaljnje ponavljanje in kopičenje takšnih dejanj.

5. Težnja k »sterilizaciji« in konformnosti. Nadzorni sistemi so praviloma usmerjeni na razkrivanje vsega odstopajočega, odklonskega, neobičajnega, nenormalnega. Pri tem elektronski nadzor igra podobno vlogo, kot jo je nekdanji neformalni nadzor v manjših krajih na osnovi tesne medsebojne povezanosti in medsebojnega poznavanja ljudi. Čeprav se neformalni nadzor danes dostikrat jemlje za zgled, je vendarle treba upoštevati, da se s tem hkrati oži osnova za inovativnost. Prav spodbujanje inovativnosti pa je temeljna zahteva v okviru slovenskih in evropskih prizadevanj za pospešeno vstopanje v družbo znanja.

Nadzor, ki po eni strani via facti deluje izključevalno do odklonskosti in teži k »ohranjanju normalnega med tistimi, ki že so normalni«, tako »normalizira mestni prostor« (Koskela, 2000, 253). To hkrati pomeni, da siromaši značilno bogastvo raznovrstnosti v mestu. Prečiščeno okolje pa teži tudi k duhovni sterilnosti.

Med najpogostejše kritike in prikaze negativnih posledic videonadzora sodijo tiste, ki opozarjajo, da postajajo javni mestni prostori vse bolj podobni komercialno obvladovanemu režimu in vzdušju v nakupovalnih središčih. Gre le še za nekakšno navidezno in popačeno javnost, v kateri so dobrodošli le ljudje kot potrošniki, ne pa tudi drugi, ki bi sicer prispevali k bogastvu raznovrstnosti kot tipični značilnosti mestnega

Slika 3: Rezidenca Park Lucija (ograjeno in videonadzorovano naselje)

¹¹ Tudi na drugi strani Piranskega zaliva, v naselju Alberi, je bilo zgrajeno podobno zaprto in varovano naselje Residencije Skipper Savudrija (zaradi prvotnih motivov italijanskih investitorjev so ga Primorske novice najprej predstavile kot »kolonijo Padanije«), ki pa je pretežno turističnega značaja.

¹² To potrjujejo tudi druge izkušnje iz moje raziskave na območju Slovenske Istre, npr. v zvezi s črnimi gradnjami v podeželskih krajih v koprskem zaledju. Kjer na prvo črno gradnjo v kraju ni bilo odziva oblasti, je to pomenilo ohrabritev za druge potencialne črnograditelje. Vsaj do neke mere to potrjujejo tudi opažanja Ivana Lozeja, da so bili potencialni vandali v koprski občini bolj zadržani in so imeli bolj spoštljiv odnos do sedežev v novih avtobusih kot pa v drugih, ki so bili že »načeti«.

življenja. Neposredno ali posredno gre torej za izključevanje vseh, ki ne prispevajo h komercialni uspešnosti določenih mestnih območij.

Ne nazadnje pa ima prav videonadzor nespodbuden vpliv na tiste, ki bi želeli javno in legalno izraziti svoj protest; na udeležence povsem legalnih sindikalnih demonstracij se npr. z videonadzorom ustvarja pritisk, kar jim povzroča ali poveča zaskrbljenost zaradi morebitnih slabih posledic zanje. V tem smislu torej videonadzor jemlje pogum legalnemu in legitimnemu javnemu kritičnemu nastopanju in krepi konformizem.

Glede na navedeno je spornost videonadzora, ko gre za javne prostore, predvsem spornost njegove »očiščevalne«, filtrirne vloge, torej to, kar je sicer njegova temeljna funkcija, ko gre za varovanje individualne in družinske zasebnosti. Vendar pa tako v literaturi v svetu kot v praksi pri nas ostaja sporno to, kako in koliko naj se upošteva zasebnost tudi v javnih prostorih. Zelo preprosto utemeljevanje v smislu »kdor ima poštene namene, nima kaj skrivati v javnosti« očitno še ne razrešuje vseh vprašanj.

6. Obogatitev skupnih prostorov. Navzlic navedenemu pa razkrivamo tudi bolj pozitivne izkušnje. Vzemimo primer videonadzora v računalniški učilnici študentskega doma *Korotan* v Portorožu. Brez takšnega nadzora marsikje nočejo namestiti računalnikov v skupne prostore, kar ima za posledico, da je kolektivna sfera v njih osiromašena, saj se morajo stanovalci omejevati le na tisto, s čimer razpolaga vsak sam zase, npr. študent v svoji sobi. Nova oblika nadzora v smislu televizije zaprtega kroga pa je omogočila obogatitev na kolektivni ravni zaradi zmanjšane tveganja, da bi kdo odtujil opremo, ki je v skupnem

prostoru na voljo vsem.

Uvedba videonadzora torej vendarle ne pomeni že kar nasploh osiromašanja skupnega življenja. Navedeni primer nam kaže, da je mogoče tudi nasprotno. Toda kdaj in pod kakšnimi pogoji je tako, bi morali še bolj raziskati. Kdaj je videonadzor (predvsem) pogoj za bogatejše javno mestno življenje, kdaj pa vodi do nasprotnih učinkov? Njegova vloga se lahko izraža bolj v omejevanju in preprečevanju ali pa predstavlja obliko sodelovanja (skrbi in pomoči).

7. Opazovalci in opazovani: ženske kot objekt opazovanja. Neenaka porazdelitev vlog opazovalcev/nadzornikov in opazovanih/nadzorovanih po posameznih kategorijah prebivalcev je že nasploh problematična. Za tistega, ki opazuje, je značilna moč, tako kot je za tistega, ki je opazovan, značilna nemoč. Še prav posebej se zaostrojuje razlike po spolu, saj se ženske iz več razlogov in na več načinov pojavljajo v vlogi objekta opazovanja in nadzora ali pa so sicer zaradi fizične premoči moških bolj ogrožene. Večina tistih »za kamerami«, ki opravljajo videonadzor, je moških, večina tistih pod nadzorom pa žensk. S tem je povezana tudi ugotovitev, da je videonadzor manj uspešen tedaj, ko gre za nasilni kriminal, tako kot npr. pri spolnem nasilju, bolj uspešen pa tedaj, ko gre za kriminal v zvezi s premoženjem (različne poškodbe, vozila, tatvine, vlomi). Spolno nadlegovanje je teže odkrivati in prekiniti z nadzornimi kamerami, laže ga odkrivajo policisti ter njihove patrulje in varnostniki.¹³

Med slabimi izkušnjami iz različnih držav dostikrat navajajo primere, da so varnostniki operaterji snemali ženske v sanitarijah ali v prostorih za preoblačenje, delali bližnje posnetke izpostavljenih delov telesa in pripravljali videosekvenca na trakovih, ki so jih kazali na hišnih zabavah; ali ko so vojaki snemali ženske brez zgornjega dela kopalk na bližnjih plažah in kasneje natisnili slike ter jih obešali na stene.

S prikazanim smo se približali značilni podtemi, ki se kot problem pojavlja v zvezi z videonadzorom, tj. voajerizmu. Pri voajerizmu gre za pretirano zanimanje za zasebnost drugih, še zlasti za doživljanje spolnega zadovoljstva ob gledanju (na prikrit način) spolnega občevanja ali žensk kot predmeta poželenja. Nova IKT nudi vse več možnosti za širjenje voajerizma kot ene od privlačnih oblik zabave. »Kultura voajerizma« dobiva svojo podlago v množični rabi mobilnih tele-

Slika 4: Univerza na Primorskem, Študentski domovi (interna računalnica)

¹³ Ta vprašanja so se v javnosti zelo zaostrišla, ko je v Kopru prišlo do posilstva v javnem prostoru skoraj v središču mesta, blizu sedeža občine.

fonov s kamerami (Wood, 2005, Koskela, 2004). To izstopa zlasti na Japonskem, kjer moški zasledujejo ženske (s kratkimi krili) na ulicah, med ženskami pa se širi strah pred takšnim prikritim snemanjem.

7 SKLEPNA MISEL

Opravljene pregled izkušenj z uvajanjem, delovanjem in učinki videonadzora v mestnih naseljih na podlagi nove IKT v Evropi in v ZDA, še zlasti pa v Veliki Britaniji in tudi že pri nas nam je pokazal tako njegovo nezadržno in dinamično širjenje kot tudi številne nenameravane in neželene posledice. Prikazana spoznanja nadgrajujejo dosedanjo prakso prostorskega in urbanističnega uveljavljanja reda in kakovosti življenja v delovni, bivalni in javni mestni sferi, hkrati pa opozarjajo na nevarnost, da popoln nadzor lahko vodi v izničenje temeljnih vrednot mestne civilizacije. Kljub povedanemu ugotavljam, da je treba in da je mogoče ob upoštevanju doseženih spoznanj z videonadzorom krepiti medsebojno dopolnjevanje in presepati izključevanje med varnostjo in svobodo ter zasebno in kolektivno sfero mestnega življenja. V tem smislu naj bi kritično ocenjene izkušnje prispevale k preseganju neenotnosti oz. nesoglasij in negotovosti ob uvajanju (video)nadzornih tehnologij, še zlasti v javni sferi naših mest.

8 VIRI IN LITERATURA

- [1] Anti - CCTV, <http://www.spy.org.uk/wtwu.htm>, 2. februar 2006 (marec 2006).
- [2] ARTICLE 29 Data Protection working party: Opinion 4/2004 on the processing of personal data by video surveillance, 11750/02/EN, WP 89, Brussels, 2004.
- [3] BANISAR, David et al.: Privacy & Human Rights, 1999, <http://www.privacyinternational.org/survey/index99.html> (marec 2006).
- [4] BRIN, David: The transparent society: Will technology force us to choose between privacy and freedom?, 1998.
- [5] BERIT, LANG, Silke: The impact of video systems on architecture, Swiss Federal Institute of Technology, Zurich, (2004).
- [6] COLEMAN, Alice: Utopia on trial: Vision and reality in planned housing, London, Hilary Shipman, 1990.
- [7] FLORIDA, Richard: The rise of the creative class: and how it is transforming work, leisure, community and everyday life, New York, Basic Books, 2002.
- [8] GOLDSMITH, Stephen: The coming digital polis, City Summer, 2000, 10 (3).
- [9] GOSTIČ, Štefan: Video nadzor v dejavnosti zasebnega varovanja, referat (tipkopis), Ljubljana, MNZ.
- [10] GRAHAM, Stephen, BROOKS, John, HERRY Dan: Towns on the television: CCTC Surveillance in british towns and cities, Newcastle, University of Newcastle, GURU, 1995.
- [11] HAGGERTY, K. D., ERICSON, R.: The surveillant assemblage, The British Journal of Sociology, 2000, 51 (4): 605-22.
- [12] HEMPEL, Leon, TÖPFER, Eric: Urban eye: Inception report, WP 1, Berlin, Technical University Berlin, 2002.
- [13] HONESS, Terry, CHARMAN, Elizabeth: Closed circuit television in public places: its acceptability and perceived effectiveness, London, Home Office Police Department, 1992.
- [14] JACOBS, Jane: The death and life of great american cities, Harmondsworth, Penguin, 1961.
- [15] JAVNI RED IN MIR, <http://www.policija.si/si/preventiva/jrm/vandalizem.html>.
- [16] KOSKELA, Hille: Webcams, tv shows and mobile phones: empowering exhibitionism, Surveillance & Society, 2004, 2 (2/3): 199-215.
- [17] KOSKELA, Hille: 'The gaze without eyes': video-surveillance and the changing nature of urban space, Progress in Human Geography, 2000, 24 (2): 243-265.
- [18] KOVAČIČ, Matej: Zasebnost na internetu, Ljubljana, Mirovni inštitut, 2003.
- [19] LYON, David: Globalizing surveillance: Comparative and sociological perspectives, International Sociology, junij 2004, 19 (2): 135-149.
- [20] Mc GRAIL, Brian A.: Confronting electronic surveillance: Desiring and resisting new technologies. V: Steve Woolgar (ur.) Virtual society, Oxford University Press, (2002, 115-136).
- [21] MLINAR, Zdravko: Prostorska sociologija in planiranje ob vstopanju v informacijsko družbo. V Anton Prosen et al. (ur.), Prostorske znanosti za 21. stoletje: 63-79, Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, 2004.
- [22] MLINAR, Zdravko: Teledelo in prostorsko-časovna organizacija bivalnega okolja, Teorija in praksa, 2003, 40 (6.): 1012-1039.
- [23] NEWMAN, Oscar: Defensible space, New York, Macmillan, 1972.
- [24] NIETO, Marcus: Public video surveillance: Is it an effective crime prevention tool?. Sacramento, Cal., California Research Bureau, 1997.
- [25] NORRIS, Clive, ARMSTRONG, Gary: The maximum surveillance society: The rise of CCTV, 1999.
- [26] OC T.: Planning natural surveillance back into city centres, Town and Country Planning, september 1991: 237-239.
- [27] Preprečevanje kriminalitete v urbanih okoljih: Priročnik za lokalno samoupravo, Ministrstvo za notranje zadeve RS, Ljubljana, 2003.
- [28] ROT, Igor: Video nadzorni sistemi, Sintalček - časopis koncerna Sintal, 2005 (28): 16-17.
- [29] SAVKOVIČ, Jana: Video nadzor z vidika varstva osebnih podatkov, Pravna praksa, 2004 (14): X-XVI.
- [30] Slovensko sociološko društvo: Varnost in tveganja v sodobni slovenski družbi, Letno srečanje, 2005, Izola.
- [31] STANLEY, Jay, STAINHARDT, Barry: Bigger monster, weaker chains: the growth of an American Surveillance Society, (2003), <http://www.aclu.org/Files/OpenFile.cfm?id=11572>.
- [32] TERRASERVER, <http://.terraserver.microsoft.com/> (marec 2006).
- [33] TRENCH, Sylvia, OC, Taner, TIESDELL, Steven: Safer cities for women: Perceived risks and planning measures, TPR, 1992, 63 (3): 279-296.
- [34] WOOD, David: People watching people, Surveillance & Society, 2005, 2 (4): 474-478.
- [35] WRIGHT, David : The dark side of ambient intelligence, Info, 2005, 7 (6): 33-51.
- [36] Zakon o varstvu osebnih podatkov, Uradni list RS, št. 86/04.

Zdravko Mlinar je upokojeni zaslužni profesor sociologije Univerze v Ljubljani in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. S svojim delom se je uveljavil kot utemeljitelj prostorske sociologije na raziskovalnem in pedagoškem področju kot tudi v profesionalno-društvenih aktivnostih v slovenskem in mednarodnem merilu. Raziskoval je družbenoprostorske spremembe v mestih in na podeželju in pojasnjeval dolgoročne zakonitosti družbenega razvoja, še zlasti z vidika osamosvajanja (individualizacije) in povezovanja (globalizacije) in glede na vpliv informacijsko-komunikacijske tehnologije. Med njegovimi deli so npr. Developmental Logic of Social Systems (s H. Teunejem) 1978; Humanizacija mesta, 1983; Protislovja družbenega razvoja, 1986; Individualizacija in globalizacija v prostoru, 1994; Globalization and Territorial Identities (ur.), 1992.